

УДК 94(87):323.2:327 «1989/2020»
DOI 10.46493/2663-2675-2021-1-2-1

ВЕНЕСУЕЛА: TO BE OR NOT TO BE

Summary

The article deals with the most crucial components of the current political and institutional crisis in Venezuela. A brief historical deflection into the events of 1989-2020 was made, which indicate, among other things, deep-seated left-wing political views and feelings amidst the majority of the population. This situation serves as a solid platform for strengthening the role of the ruling PSUV party and the present head of State, N. Maduro, in the country's domestic politics.

The political and institutional crisis in the above-mentioned oil-rich South American country has expanded sharply, after being elected Juan Guaidó, a representative of the opposition party VP («People's Will») as a Chairman of the National Assembly on January 5, 2019. He challenged the prevailing President, declaring himself as the Acting head of State just on January 23, 2019.

In this context, the key social and economic aftermaths of the crisis in present-day Venezuela are revealed, in particular, such as the GDP contraction, hyperinflation, growth of the population living in extreme economic poverty, an increase of Venezuelans forced to leave the country due to, above all, obvious signs of a humanitarian crisis.

Deepening of the Venezuelan society in destructive processes, escalating of the political debates at the level of parties' leaders, a lack of the transparent discussion in the public arena concerning the country's future, to be a necessary condition for realizing the citizen's rights to democratic choice, appear as consequences of the failure of Guaidó's strategy. It was built in particular on the desired, but not achieved cessation the usurpation of power by Maduro.

The postures of the main international players (USA, EU, OAS, «Lima Group», International Contact Group) are outlined with regard to the assessments of the domestic situation in Venezuela and suggestions for resolving the political crisis and restoring democracy in this country, in particular via introducing sanctions against Venezuelan officials and legal entities, as well as establishing a constructive dialogue between Maduro and the opposition. The main items of Ukraine's official position on the «Venezuelan issue» had also been notified.

In a nutshell, a conclusion is made that for a certain category of Ukrainian voters and for the majority of Venezuelans, despite the obvious differences, the issue of the public administration model remains rhetorical, authoritative, as an outcome of the improvement of democratization, or authoritarian one.

Keywords: the National Assembly of Venezuela, the Venezuelan regime, a biased electoral conditions, a fragmented domestic opposition, a Venezuelan-led transition process, the main international players.

Стислий історичний екскурс 1989 – 2020 років: визначальні події

Конвульсивні політичні зміни, супроводжувані су-перечливими соціально-економічними колізіями, охопили Венесуелу, починаючи з останніх днів **лютого 1989 року**. Чимало вчених-латиноамериканістів проводили аналіз явних ознак пертурбацій, серед очевидців яких були, зокрема, іноземні дипломати.

День 27 лютого, відомий як «Caracazo», став детонатором політико-соціальної нестабільності, в якій донині перебуває країна. Протести переважно збіднілих верств населення столиці Каракаса, невдоволення вимогою Міжнародного валютного фонду (МВФ) щодо підвищення цін на товари та послуги першої необхідності та дискредитованим корупцією політичним класом, були жорстко придушені. В період каденції президента Карлоса Андреса Переса [1] від партії «Демократична дія», який ініціював здійснення ліберальної економічної політики, впродовж десяти днів життя втратили від 300 до трьох тис. осіб внаслідок силових дій поліції та військових.

У лютому 1992 року військові лівої політичної орієнтації на чолі з 37-річним підполковником Уго Чавесом здалися після невдалої спроби державного перевороту, організованого проти звинувачуваного у соціальній кризі в країні К.А. Переса.

Будучи помилуваним президентом Рафаелем Кальдерою (соціально-християнська партія «Сорей») та звільненим 1996 року з в'язниці, У. Чавес заснував «Рух П'ятої Республіки» на противагу історичним, але скомпрометованим партіям «Сорей» та «Демократична дія». Він 1998 року виграв президентські вибори, на-

бравши 56,2 % голосів виборців. Згодом проголосив власний «антиімперіалістичний проект» та необхідність проведення установчого референдуму з метою реформування Основного закону країни.

Внаслідок чергового національного страйку в Каракасі, що впродовж шести днів квітня 2002 року супроводжувався масовими протестами, в основному представників малого й середнього бізнесу, загинули 19 осіб та більше ніж 100 були поранені. Після державного перевороту 11 квітня [2] підприємець Педро Кармона проголосив себе тимчасовим президентом країни. У. Чавеса затримали, проте підполковник зумів повернутися до влади завдяки тиску з боку його військових симпатиків та захопленню його охороною президентського палацу Мірафлорес.

З початку грудня 2002 року розпочався страйк нафтовиків країни з метою примусу У. Чавеса піти у відставку. Впродовж 63-денного протесту видобуток нафти скоротився з 2,0 млн барелів/доба до 150 тис. барелів/доба. Мети досягнуто не було, натомість збитки склали близько 13 млрд. USD (понад 13 % від валового внутрішнього продукту (ВВП) у поточних цінах – *розрахунок автора*).

Через п'ять років на референдумі з питання конституційної реформи щодо перетворення Венесуели на «соціалістичну державу» 50,7 % виборців у грудні 2007 року висловилися проти, що засвідчило першу політичну поразку У. Чавеса біля виборчих урн.

Упродовж 2010 – 2012 років мали місце приховування фактів про стан здоров'я президента, поширення різних супутніх слухів щодо здійснення ним поїздки до Куби з метою лікування хвороби. У. Чавес призначив своїм наступником віце-президента Ніколаса Мадуро у грудні 2012 року. Та вже через місяць було відмінено висунення кандидатури важкохворого глави держави на четвертий поспіль президентський термін [3].

Як і очікувалося, Н. Мадуро виграв президентські вибори у квітні 2013 року. Результати волевиявлення виборців були оскаржені опозицією та призвели до масових протестів, унаслідок яких втратили життя десять осіб та понад вісімдесят отримали різного ступеня тяжкості поранення.

За часів правлячої «Єдиної соціалістичної партії Венесуели» (PSUV – *ісп. аббревіатура*), створеної 2008 року на основі «Руху П'ятої Республіки» та інших партій лівого спрямування, політичне об'єднання «Стіл демократичної єдності» зуміло вперше виграти парламентські вибори 6 грудня 2015 року, здобувши кваліфіковану більшість. Однак уже через місяць Національна асамблея (НА, парламент) нового скликання була оголошена «поза законом» рішенням Верховного суду країни.

У травні 2017 року Н. Мадуро оприлюднив заяву про проведення у липні цього ж року виборів до Установчих зборів для підготовки нового Основного закону. Це розцінювалося де-факто як захоплення президентом надзвичайних повноважень. Опозиція, вважаючи такі дії незаконними, не взяла участі у виборах,

уникаючи визнання легітимності Установчих зборів, сформованих переважно з представників PSUV та їхніх ідеологічних прихильників («чавісти»). Розпочаті у Домініканській Республіці (серпень 2017 року) та продовжені у Венесуелі (січень 2018 року) спроби налагодження діалогу між «чавістами» та опозицією завершилися безрезультатно.

У травні 2018 року Н. Мадуро вдруге формально виграв президентські вибори без участі в них основних опозиційних сил. Результати виборів не були визнані НА та низкою країн, які також визнали нелегітимною інавгурацію президента 10 січня 2019 року. Верховний суд, підконтрольний правлячому режиму, відразу відповів рішенням про «неконституційність» парламенту.

Інституційний виклик президентській владі кинув обраний 5 січня 2019 року Голова НА Хуан Гуайдó, представник опозиційної партії VP («Народна воля»). Він проголосив себе 23 січня 2019 року в.о. глави держави, посилаючись на ст. 233, 333 та 335 Конституції (містять перелік фактів відсутності в країні президента; зобов'язання будь-якого громадянина співпрацювати з метою відновлення дії Конституції; здійснення Верховним судом офіційного тлумачення Основного закону). Як в.о. президента його відразу підтримали США, Колумбія, Бразилія, Франція та Іспанія. Керівник парламенту, серед іншого, розпочав кампанію з метою доставки міжнародної гуманітарної допомоги до Венесуели.

На тлі відмови Н. Мадуро від допомоги, яку він зневажливо охрестив «формою іноземної інтервенції», спроба Х. Гуайдó доставити 23 лютого 2019 року до країни продукти харчування та медикаменти завершилася зіткненнями на кордонах з Колумбією та Бразилією. Щонайменше чотири особи загинули, близько 300 отримали поранення та два автобуси з вантажами «гуманітарки» згоріли. Водночас понад 200 венесуельських військовослужбовців висловили свою підтримку в.о. глави держави. Переважній більшості з них вдалося полишити територію країни.

Політичні аспекти інституційної кризи. До грудня 2020 року у Венесуелі функціонувала, з одного боку, легітимна НА (167 місць), де опозиція зберігала більшість, з іншої – Установчі збори (503 делегати), скликані Н. Мадуро у липні 2017 року та наділені законодавчими повноваженнями вносити зміни до Конституції. Наразі діє Основний закон від 30 грудня 1999-го з поправками від 15 лютого 2009 року. Наріжним каменем закону є концепція «соціалізму XXI століття» У. Чавеса.

Цей ідейний задум, будучи наділеним соціальною невмирущистю, на моє переконання, лежить у площині сутності вислову німецького поета і філософа Ф. Шіллера про утопію: «Те, що не відбувається, ніколи не застаріє» [4]. До того ж, Установчі збори де-факто перебрали на себе функції парламенту. Та від часу скликання Установчих зборів кожен з двох діючих законодавчих органів звинувачував один одного у нелегітимності. Водночас вони почергово

проводили свої сесійні засідання в єдиному приміщенні федерального палацу.

Міжнародна демократична спільнота, від Вашингтона до Брюсселя, не визнала проведення 6 грудня 2020-го режимом парламентських «виборів», які вкотре підтвердили схильність влади до політичної гри, виявилися де-факто спробою ліквідувати НА, обрану у грудні 2015 року. Крім того, у маніфесті, підписаному в Мадриді напередодні «волевиявлення», близько тисячі фахівців з понад сорока країн, що входять до Міжнародної асоціації юристів, наголосили на таких визначальних факторах: 1) нікчемності правочину, оскільки відсутні «юридичні та політичні гарантії, які необхідні для визнання виборів вільними та демократичними»; 2) бажаному збереженні легітимності НА, яку обрано у грудні 2015 року, «для забезпечення гарантій захисту прав людини в країні» [5].

«Великий патріотичний полюс» у складі коаліції політичних партій, очолюваної PSUV, за підсумками симулякру здобув 67,6 % голосів (3,56 млн виборців), що відвідали виборчі дільниці – явка на «виборах» не перевищувала 30 %. Тобто «чавісти» отримали 253 з 277 мандатів у НА (рішенням Національної виборчої ради число депутатів парламенту збільшено). Можна припустити, що тотальний контроль цієї партії над законодавчим органом влади здатний «забезпечити» продовження соціально-економічного, політичного та інституційного колапсу країни.

Водночас на міжнародному рівні у період від січня 2019-го **політична** складова, але **не правова**, була домінантою визнання Х. Гуайдо як в.о. глави держави понад 55 країнами світу, зокрема США, Канадою, Великою Британією, Францією, ФРН, Японією та Австралією.

Схвалена 31 січня 2019 року резолюція Європарламенту 439 голосами проти 104 також визнала спікера венесуельського парламенту в.о. глави держави та підтвердила свою повну підтримку Національній асамблеї країни. Проте МВФ не визнав Х. Гуайдо як в.о. президента Венесуели.

Позиції основних міжнародних гравців

У період президентства Д. Трампа США стали першою державою, яка визнала Х. Гуайдо новим главою

Венесуели, просуvalи питання його визнання іншими країнами на цій посаді, запровадили жорсткі санкції проти юридичних (зокрема державної нафтової компанії PdVSA, підприємств у галузях нафтопереробки й видобутку золота, Національного банку розвитку, Центрального банку Венесуели) та фізичних осіб, які підтримують Н. Мадуро – зокрема проти Міністра закордонних справ Х. Арреаси, губернаторів штатів Венесуели, які перешкоджали отриманню гуманітарної допомоги, керівництва збройних сил, поліції та безпеки, осіб з оточення Н. Мадуро та членів їхніх родин. Озвучувалася опція прямого військового втручання, що заперечувалося Євросоюзом, країнами «Групи Ліма» та Міжнародною контактною групою.

Окрім введення санкцій, важливими елементами політики США стосовно Венесуели були засоби дипломатичного впливу: ініціювання обговорення ситуації у цій південноамериканській країні в рамках РБ ООН, ОАД, інших регіональних організацій Західної півкулі; відсторонення постійних представників Н. Мадуро від роботи в ОАД та Міжамериканському банку розвитку, їхня заміна особами, призначеними Національною асамблеєю.

Стратегія Д. Трампа щодо відновлення демократії у Венесуелі не увінчалася успіхом. Основні підходи нової адміністрації США, з перемогою на президентських виборах у листопаді 2020-го демократа Дж. Байдена, очевидно, наблизитимуться до позиції Євросоюзу та ґрунтуватимуться на необхідності налагодження продуктивного діалогу між Н. Мадуро та опозицією.

Очікувано новий політико-дипломатичний підхід Адміністрації Президента США Дж. Байдена щодо Венесуели, очевидно, невдовзі буде озвучений. Втім, цілком можливо, що на певний період часу збережеться заборона на рефінансування боргів Венесуели та їхнє емісійне покриття через посередництво фінансових інституцій, розташованих на території Сполучених Штатів. Разом з тим, основні політичні актори у Венесуелі, разом з «чавістами», які зуміли витримати тиск і погрози Д. Трампа, є близькими до переконання, що ключ до ймовірного розв'язання «венесуельського питання» знаходиться у Білому домі.

У **Європейському Союзі** спостерігалася відсутність консенсусу між Європарламентом та Радою Європи щодо визнання Х. Гуайдо як в. о. президента Венесуели. Основним меседжем у Деклараціях Високого представника ЄС із закордонних справ та безпекової політики – як Ф. Могеріні, так і Х. Борреля – зберігається заклик до забезпечення проведення нових виборів з додержанням міжнародно визнаних демократичних стандартів.

На рівні **ОАД, країн «Групи Ліма», Євросоюзу та Міжнародної контактної групи** впродовж більше ніж двох останніх років були прийняті рішення (резольюції, спільні заяви, декларації), які закликали, зокрема, до застосування дипломатичних, політичних, економічних та фінансових заходів з метою відновлення конституційного порядку та подолання гуманітарної кризи у Венесуелі.

Основні складники офіційної позиції України.

На початку 2019 року позиція нашої держави щодо «венесуельського питання», можливо, виглядала розмитою чи навіть снобістською. Однак час підтверджує її коректність.

Одним з маркерів виступало несприйняття антиукраїнської політики [6] режиму Н. Мадуро та внутрішньої політики його уряду, передусім згорання демократії, обмеження прав та свобод громадян, зuboження значної чисельності населення. На тлі суперечливого, неоднозначного в оцінках, непередбачуваного на коротко- та середньострокову перспективу загострення інституційної кризи у Венесуелі позиція офіційного Києва з «венесуельського питання» була ґрунтовно опрацьована зовнішньополітичним відомством та, відповідно до вимог Основного закону держави, погоджена з Президентом України.

У стислому вигляді офіційна позиція нашої держави з означеного питання, до вироблення якої залучався – серед інших – автор статті, виконуючи свої функціональні посадові обов'язки дипломатичного службовця, зводилася в *період з січня 2019-го до грудня 2020 року* до таких принципових положень. Н. Мадуро втратив легітимність та узурпував владу з 10 січня 2019-го. Підтримуємо народ Венесуели у його прагненні відновити верховенство права та конституційний порядок в країні. Визнаємо Х. Гуайдо як легітимного (до грудня 2020 року) Голову НА Венесуели та лідера демократичної опозиції. Виступаємо на підтримку його зусиль задля проведення прозорих виборів у Венесуелі, які будуть визнані міжнародними спостерігачами, зокрема ОАД, чесними та демократичними. Закликаємо вживати всі можливі заходи для запобігання вирішенню політико-інституційної кризи силовими методами та для мінімізації наслідків глибокої економічної кризи, що зумовила гуманітарну катастрофу та суттєво знизила рівень життя більшості венесуельців.

Перевага віддавалася насамперед міжнародно-правовим, а не політичним аспектам.

Україна в *період з 23 січня 2019-го до 6 січня 2021 року* приєдналася до заяв Високого представника ЄС з питань зовнішньої політики та безпеки щодо

подій у Венесуелі. Офіційний Київ також приєднався до Заяви Держдепартаменту США «Базові умови переходу до демократії у Венесуелі» від червня 2020-го. Підтримуємо положення відповідних заяв (рішень) Європейського Союзу, ОАД, країн «Групи Ліма» та МКГ, передусім щодо виходу з глухого кута у Венесуелі через досягнення термінового політичного рішення, інклюзивного діалогу та переговорів, що будуть скеровані на забезпечення вільного та демократичного процесу, який би охоплював місцеві, президентські та парламентські вибори. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12.06.2019 за № 415-р «Про здійснення добровільного внеску України до Організації американських держав» [7] виділені кошти спочатку пропонувалися вітчизняним зовнішньополітичним відомством для підтримки міжнародної місії зі спостереження за виборами у Венесуелі. Згодом, після погоджень між причетними органами влади в Україні, а також з урахуванням рекомендації від ОАД, згаданий внесок переорієнтували (вересень 2019-го) та спрямували на проект з вивчення демократії у Венесуелі.

Таким способом офіційний Київ солідаризувався з рекомендаціями міжнародної конференції з питань гуманітарної кризи у Венесуелі, що пройшла за сприяння ОАД у Вашингтоні в лютому 2019 року, де про готовність виділення венесуельській стороні фінансової допомоги заявили такі провідні донори як Канада, США, Велика Британія, Нідерланди і Тайвань.

Авторитетна, як наслідок розвитку процесів демократизації, чи авторитарна модель державного управління – питання залишається риторичним як для певної категорії українських виборців, так і для більшості венесуельців. Попри очевидні відмінності, зокрема природно-географічні, політичні, економічні та соціально-культурні, в яких проживають і діють перші та другі.

Таблиця

Основні макроекономічні показники України та Венесуели

Показники	Україна	Венесуела	Середньозважені показники
Індекс економічної свободи (2016/2020)	46,8/54,9	33,7/25,2	.../61,6 (світовий середньозважений)
Населення (млн осіб)	42,0	29,2	-
ВВП (за ПКС), млрд дол. США (2018 рік)	390,3	227,8	82 600 (світ)
Динаміка ВВП (2017 – 2018 роки)	плюс 3,3 %	мінус 18 %	плюс 1,5 % (середньозважений: країни Західної півкулі)
ВВП на душу населення, дол. США (2018 рік)	9 283	8 800	32 570 (середньозважений: країни Західної півкулі)
Надходження прямих іноз. інвестицій, млн дол. США (2018 рік)	2 400	956	-
Рівень безробіття, % (2018 рік)	9,4	8,4	6,5 (середньозважений: країни Західної півкулі)
Рівень інфляції, % (2018 рік)	10,9	929 789,5	4,7 (середньозважений: країни Західної півкулі, без Венесуели)

Джерело: складено автором на основі даних МБФ: WORLD ECONOMIC OUTLOOK за відповідні роки. 2020_IndexofEconomicFreedom_Highlights.pdf [Електронний ресурс]/ Режим доступу: https://www.heritage.org/index/pdf/2020/book/2020_IndexofEconomicFreedom_Highlights.pdf (дата звернення 29.07.2020).

Хай би якими ці несхожості були, побіжний аналіз наведеної вище таблиці з її порівняльними макроекономічними показниками, серед іншого, може виступати певним орієнтиром для визначення особливостей становлення політичних систем та інструментів здійснення влади в обох країнах. Іншими словами, цей побіжний аналіз претендує на роль візії для дефініції міри, в якій тоталітарні та радикально-екстремістські ідеології пропагують заперечення самоцінності індивіда, обмеження прав і свобод, тотальний контроль за різними сферами самореалізації особистості, порівняно із загальнолюдськими ідеологіями політичного централізму, що утверджують примат цінності індивіда. Втім, ґрунтовний аналіз зазначених явищ виходить за межі цієї статті.

Отже, індекс економічної свободи у Венесуелі впав з 33,7 (2016 рік) до 25,2 (2020 рік) пунктів: за цим показником країна з 1995-го втратила 34,6 пунктів та опустилася на 32 місце серед країн Західної півкулі, опинившись у категорії «пригнічених» на передостанній 179 позиції у світі [7].

Оцінки України за весь час укладання «Індексу економічної свободи», як відомо, такі: 1995 – 2002 роки – «пригнічена»; 2003 – 2008 роки – «переважно не вільна»; 2009 – 2017 роки – «пригнічена»; 2018 – 2020 роки – «переважно не вільна».

Більша економічна свобода, як свідчить практика розвинутих країн, пов'язана з ефективнішим демократичним урядуванням і досконалішим верховенством права.

Автор не претендує на вичерпний аналіз піднятої у статті специфіки вияву проблем, наявних у сьогоденній Венесуелі. Тут ескізно окреслені найбільш випуклі, на мою думку, обриси проблематики, пов'язаної з перебігом нинішньої політико-інституційної кризи у згаданій державі. Окремим предметом дослідження можуть бути, зокрема, притаманні різ-

ним політичним групам переконання та ідеї, також і ціннісно-культурного характеру на ментальному рівні індивіда, що чинять помітний вплив на розвиток внутрішньополітичних конфліктів – і не лише у згаданій південноамериканській країні.

Володимир КРАСІЛЬЧУК,
кандидат економічних наук,
ветеран дипломатичної служби України,
радник першого класу

Список використаних джерел:

1. Перес Карлос Андрес // *Українська дипломатична енциклопедія*: У 2-х т./Ред. кол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. — К.: Знання України, 2004 – Т.2 – С. 276.
2. Підтриманий США та Чилі, проте не визнаний жодною іншою країною Латинської Америки; проіснував лише 47 годин – *прим. автора*.
3. У. Чавес помер 5 березня 2013 р. – *прим. автора*.
4. Блох Э. Тюбингенское введение в философию / Э. Блох ; [Пер. с нем. Т. Ю. Быстровой, Е. Вершинина, Д. И. Кришова]. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 1997. – С.129.
5. Cecilia Ballesteros. Mil juristas de 40 países niegan la validez democrática de las elecciones venezolanas. [Electronic resource]/ Mode of access: <https://elpais.com/internacional/2020-12-04/mil-juristas-de-40-paises-niegan-la-validez-democratica-de-las-elecciones-venezolanas.html> Last access: 07.12.2020 – Title from the screen.
6. Починаючи з березня 2014-го, венесуельська делегація постійно голосує проти суверенітету та територіальної цілісності нашої держави та проти всіх проектів резолюцій, ініційованих українською стороною. З 2013 року в українсько-венесуельських відносинах практично відсутні дипломатичні контакти. Ініційовані Києвом 2017 року спроби їхнього поновлення на рівні глав зовнішньополітичних відомств не були результативними. Відповідь венесуельської сторони щодо визначення терміну вручення вірчих грамот українським послом з резиденцією у Гавані за сумісництвом у Венесуелі не надійшла (2012 – 2013 роки) – *прим. автора*.
7. Кабінет Міністрів України. Розпорядження від 12.06.2019 за № 415-р «Про здійснення добровільного внеску України до Організації американських держав». Урядовий портал. [Електронний ресурс]/ Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zdijsnennya-dobrovilnogo-vnesku-a120619> (дата звернення: 14.06.2019). – Назва з екрана.
8. The Heritage Foundation|heritage.org/Index – Venezuela. – Р. 470-471. [Electronic resource]/ Mode of access: <https://www.heritage.org/index/pdf/2020/countries/venezuela.pdf> Last access: 18.09.2020.